

Desenvolupament comunitari i compromisos educatius.

Noves perspectives per al segle XXI

*

Jordi Riera i Romaní

President del Col·legi de Pedagogs de Catalunya.
Investigador principal de Grup de recerca en
Pedagogia Social de la Facultat de Psicologia, Ciències de l'Educació i de
l'Esport de Blanquerna i professor de la Universitat Ramon Llull.

1-PREÀMBUL

La present comunicació pretén sintetitzar els avanços, enfocament teòric i els primers resultats de la investigació que el nostre Grup d'investigació de Pedagogia Social de la Universitat Ramon Llull de Barcelona està realitzant entorn a l'avaluació i comparança del model de desenvolupament soci comunitari, implantat en microentorns locals carencials.

Segons els resultats de diversos estudis realitzats en determinats municipis i barris de Catalunya es confirma que malgrat els esforços de l'Administració per a desenvolupar el benestar de la comunitat, l'actual model de desenvolupament comunitari hipoteca, en molts casos, significativament la seva eficàcia.

La limitació, quan no fracàs, de les polítiques i models d'intervenció sociocomunitària que s'han impulsat durant les últimes dècades amb l'objectiu d'afavorir el benestar i el desenvolupament està íntimament relacionada amb l'origen i la finalitat que les ha sustentat. La mateixa divisió i amb freqüència contradicció i/o encavalcament de les diferents accions socials que incideixen en el conjunt de la ciutadania en agrupacions o àrees del tipus educació, treball, sanitat, habitatge, etc., i que afecta tant als serveis de les administracions públiques com a la resta d'institucions, són fidel reflex d'això. Concretament, aquest model organitzatiu de marcada orientació assistencial i de tarannà temporal molt electoralista, respon a una concepció que arrenca d'una visió fragmentària del saber teòric-pràctic de l'acció social i en les aportacions inconnexes de diferents disciplines estanyats, del tot aliena a la comprensió de la realitat social com un fenomen de caràcter polifacètic, interdependent, global i complex (Morin, 1999).

Podem afirmar que, de forma generalitzada, l'estructura dels serveis amb incidència social respon a dissenys verticals (de dalt a baix) i organitzats sobre la base de l'especialització (sistema educatiu, sanitari, serveis socials, etc.). Aquest model d'intervenció sostingut al llarg del temps ha portat com a conseqüència que els diferents serveis, dotats de personal i recursos específics, s'han comportat com subsistemes independents, generadors de dinàmiques pròpies i amb suficient energia i recursos per a alimentar la seva autojustificació. La pròpia fortalesa i autosuficiència d'aquests sistemes ha generat una desconexió entre ells i fins i tot desconnectar-se de la pròpia ciutadania, abordant les necessitats des de perspectives segmentades, en

ocasions moguts per interessos sectorials, i al marge de la integritat que requereix l'anàlisi actual de les necessitats socials de les persones i les comunitats.

En contraposició a aquestes tendències, les necessitats de desenvolupament i de canvi de les comunitats (enteses de manera àmplia com barris, territoris, poblacions,...) apunten cap a l'emergència d'un nou paradigma d'intervenció socioeducativa de caràcter transformador, processal i participatiu.

Prenent com base aquestes investigacions i els seus resultats hem procedit a categoritzar les variables que transversalment apareixen com denominador comú i que són determinants del model de desenvolupament comunitari que s'implementa finalment tant en el nostre país com en altres realitats estudiades en països llatinoamericans. Aquestes categories d'anàlisi són:

- El nivell i qualitat de la participació ciutadana en els processos de diagnòstic, de disseny i implementació dels plans de desenvolupament.
- L'orientació socioeducativa –o no- del procés de desenvolupament.
- L'existència –o no- i tipus d'estructures en xarxa en la comunitat.
- La presència –o no- de les noves tecnologies amb finalitat de suport al desenvolupament, o per contra a la reproducció de segregacions.

Així doncs, i amb l'objectiu d'explicitar en què consisteix cadascuna de les variables enumerades, exposarem què entenem per cadascuna d'elles i el seu paper en el context i acció de desenvolupament.

2- CATEGORIES D'ANÀLISIS

2.1- El nivell en la qualitat de la participació ciutadana

En la nostra opinió, el concepte de desenvolupament comunitari no es pot entendre sense el de participació ciutadana. Aquest punt de vista implica una visió activa de la comunitat mentre que aquesta no pot ser només definida com "un conjunt d'individus que comparteixen un espai i una part del seu temps per a relacionar-se i gestionar els seus interessos comuns" (Hamman, 2001), o que es constitueix inintencionalment en comunitat en tant que receptora passiva de serveis i prestacions per part d'institucions o organismes públics. La comunitat també assumeix la responsabilitat i el protagonisme de la seva pròpia construcció, desenvolupament i canvi com procés de generació ineludible de la seva identitat i de control de la seva destinació.

Més enllà dels necessaris acotaments conceptuals que ens permetrien distingir les característiques i les diferències entre els distints tipus de comunitats, ja sigui per la seva dimensió, finalitat, àmbit, etc., ens centrarem en la dimensió

més abstracta i en els trets més comuns de la comunitat com objecte i subjecte d'acció i intervenció social.

Actualment som testimonis d'un progressiu canvi en la concepció que en els últims anys ha hagut respecte al rol de la comunitat en relació al desenvolupament comunitari. Si prenem com referència el desenvolupament comunitari a Espanya, cap a intervinguts del segle XX la comunitat es constitueix en la receptora de les polítiques i accions d'un estat benefactor i proteccionista, a través de les quals era possible controlar les seves activitats i els seus recursos al mateix temps que s'esmoreï en possibles mobilitzacions reivindicatives respecte a la capacitat de les comunitats de gestionar la promoció del seu benestar i la forma de participació social. En aquest cas, les autoritats polítiques no només no són representatives de la ciutadania sinó que actuen en el seu nom suposant-la incapacitada per a prendre decisions que afectin a la pròpia comunitat. Cap a finals dels anys 60, en una etapa considerada preconstitucional, la ciutadania pren part en processos plebiscitaris de consulta i es veu representada per mitjà de l'incipient associacionisme legalitzat, fins que posteriorment és consultada democràticament a través de la participació ciutadana en les urnes. Però aquest model de participació encara és insuficient. Només a la fi del segle XX, a partir de l'informe de la cimera Mundial del Desenvolupament Social celebrada a Copenhaguen en 1995, es reconeix i prioritza el dret a la promoció del progrés social i al millorament de la condició humana, sobre la base de la plena participació de tots. Però aquesta idea de participació es basa, en paraules de Denche i Alguacil (1993), en el sentit de **prendre part en**, que implica la capacitat de prendre la iniciativa, prendre decisions o ser part activa d'un procés participatiu, i no només de **ser particip de**, únicament com membre passiu d'un col·lectiu receptor de serveis i prestacions.

Aquest plantejament només és possible comprendre'l des de l'acceptació dels principis democràtics universals que converteixen a qualsevol ciutadà, sigui quin sigui el seu origen i condició, en corresponsable de la formulació i aplicació de les polítiques i programes socials i econòmics que li afectin. Per a això és necessari que es garanteixin dos aspectes fonamentals. D'una banda, que els diferents òrgans de les administracions públiques facilitin els instruments i mecanismes necessaris per a promocionar la participació ciutadana des del màxim respecte per les llibertats de pensament, decisió i acció de la comunitat dintre dels límits que les lleis estableixin. Això inclou el foment de la cultura de la participació a través de programes i accions educatives i formatives adequades. D'altra banda implica la corresponsabilitat individual i col·lectiva de totes les persones, grups i associacions vinculades tant a interessos locals com globals en tots aquells processos on la participació es converteix no només en un dret sinó en un deure; un dret que va més enllà de la satisfacció de les necessitats particulars i un deure que no es queda només en el compliment de les obligacions legals. Parlem de la participació on el personal i el comunitari es fonen, on apareix l'orgull de pertinença i on es té la certesa que algú confia i espera una mica de nosaltres.

Amb el desenvolupament de les polítiques socials fonamentades en la democràcia representativa, comuna en els països occidentals, es comprova la tendència a pensar per part de la societat que la potestat de poder escollir als representants polítics –en tots els nivells- i atorgar-los no només la capacitat de representar als ciutadans, sinó també de decidir el que creuen que més els convé, és el màxim exercici de participació ciutadana. Aquesta idea ha convingut tant als quals han assumit posicions de poder i control amb els quals s'han sentit alliberats de determinades responsabilitats al poder atribuir els problemes de la comunitat a la dolenta gestió dels seus representants. Però aquesta visió reduccionista de la participació ciutadana ha canviat a partir del moment que la maduresa i consolidació de determinades estructures de xarxes comunitàries, la vitalitat de múltiples moviments associatius i la sensibilitat i voluntat de no pocs dirigents socials han fet possible que els polítics s'apropin molt més a la realitat del carrer i que els ciutadans accedeixin als òrgans de debat i decisió dels interessos comunitaris d'una manera més directa. Tenim diversos exemples que així ho demostren: projectes de plans de desenvolupament comunitari, fòrums de consulta ciutadana, pressupostos participatius, plans d'acció municipal, etc.

Per a poder articular eficaçment els dos nivells de gestió de la comunitat –un institucional i l'altre de base- creiem que cal aprofundir en dos aspectes bàsics que incideixen especialment en cadascun d'aquests nivells.

En primer lloc cal redefinir el concepte de "subsidiarietat". Creiem que aquesta no ha de ser una solució a la qual recórrer només quan fallen els recursos institucionals –humans o materials- sinó un mecanisme normalitzat que permeti atorgar responsabilitats als protagonistes de la realitat social de la comunitat. I aquesta responsabilitat només tenen potestat per a concedir-la les institucions públiques, així com la comunitat té el dret d'exigir-la. És reconegut que l'ajuda "a l'autoajuda" és tant més efectiva com més s'aprofita el potencial existent en el sí de la pròpia comunitat, i per consegüent, els projectes i programes per al desenvolupament i gestió social de la comunitat deuen ser plantejats, planificats i executats en el major grau possible per ella mateixa. D'aquesta manera, el foment de la subsidiarietat enforteix la participació i implicació del ciutadà políticament emancipat i actiu en la societat.

I en segon lloc volem fer referència al concepte de "empoderament" o "empowerment", com un procés continuat que enforteix la confiança en els membres i grups de la comunitat, especialment d'aquells amb menys recursos o competències socials, ja que els capacita per a articular els seus interessos i per a prendre part en la comunitat, i els facilita l'accés a recursos i el control sobre ells perquè puguin decidir la seva vida de manera autodeterminada i autoresponsable i participar en el procés polític. Aquesta acció creiem que només es pot portar a terme des d'una dimensió "psicosocioeducativa" de la comunitat i a través de la transformació de les institucions socials, econòmiques, jurídiques i polítiques que encarnen les actuals relacions de poder.

En síntesi doncs, perquè existeixin processos de desenvolupament comunitari que condueixin la comunitat a un autèntic canvi és necessari assegurar un model de participació on totes i cadascuna de les persones de la comunitat pugui prendre part en la vida de la seva comunitat i en el seu procés de desenvolupament. I això solament serà possible si aconseguim una veritable corresponsabilització per part de tots i posem a la seva disposició els canals i instruments de participació veritable.

2.2- Orientació socioeducativa del procés de desenvolupament

Els antecedents del desenvolupament comunitari s'han caracteritzat com ja s'ha indicat anteriorment per la seva orientació assistencialista i reactiva davant les necessitats de desenvolupament i de canvi de les comunitats on el rol de la població ha consistit bàsicament a ser receptora de recursos o demandant dels mateixos. Però es constata la necessitat que en l'actualitat el model de desenvolupament comunitari avanci cap a un model més proactiu i generador de canvi a partir de la participació de la població i del treball conjunt en xarxa de tots els agents de la comunitat. I a la nostra manera d'entendre un facilitador d'aquest canvi és la reorientació dels processos de desenvolupament cap a una proposta socioeducativa del mateix. Una treball recent (Civís, 2004) d'aquest mateix grup d'investigació aporta la conceptualització i caracterització en atributs de la comprensió socioeducativa del propi desenvolupament comunitari. Breument algunes d'aquestes característiques que es contraposen al model assistencial del desenvolupament són la següents: finalitat processal, funció social promocionadora i transformadora, metodologia implicativa i participativa, relació amb l'entorn sistèmica, agents sociocomunitaris i dimensió permanent i global.

Exemplificant , ens sembla de gran rellevància la proposta de Projectes Educatius de Ciutat (PEC), concebuts com plans estratègics orientats a convertir la ciutat en un marc d'actuació, educatiu i comunitari, que permet el desenvolupament ple de la ciutadania. Els PEC constitueixen una eina de planificació política per a l'assoliment d'objectius i se situen en el marc teòric-pràctic de l'Associació Internacional de Ciutats Educadores (AICE). Aquesta xarxa impulsa la ciutat com espai educatiu i té un caràcter internacional. En aquest sentit, volem fer constar que Barcelona forma part d'aquesta associació –com impulsora que va anar– igual que Múrcia, i que la delegació llatinoamericana de la AICE està organitzant una xarxa regional a Paraguai i una altra a Xile. Al mateix temps, la recent estructuració de xarxes municipals i intermunicipals en nombrosos municipis i comarques catalanes suposa una estratègia d'intervenció capaç de polaritzar esforços i energies dels diferents agents que operen en un territori determinat (administració pública en els seus diferents nivells, institucions sense ànim de lucre i els professionals i tècnics del denominat tercer sector) i són expressió concreta i aplicada de com dur a la pràctica aquests plantejaments interdisciplinars i cooperatius en els quals es fonamenten els Projectes Educatius de Ciutat.

Per consegüent, vam considerar que l'educació no deu estar circumscrita a unes determinades institucions educatives sinó que deu ser una responsabilitat compartida per tots els agents i institucions que formen part del teixit social i comunitari. Aquesta concepció duu implícita la idea de corresponsabilització educativa així com la idea de transversalitat pel que fa a l'acció educativa, entesa en la seva globalitat, i no centrada exclusivament en l'escola. Aquest enfocament deu impactar en cadascun dels nivells en el qual existeix la variable pedagògica-educativa i que imaginem en forma de piràmide de tres nivells: en el superior la idea de paradigma d'intervenció socioeducatiu, en el segon el vessant educatiu que totes les accions comunitàries tenen o deurien tenir i en el tercer les activitats i projectes on l'acció educativa és l'acció principal.

Així doncs, aquests exemples i les citades reflexions apunten avui cap a un paradigma emergent que es fonamenta en el seu component socioeducatiu i en el seu caràcter participatiu, processal i socialment transformador. Es tracta, naturalment, d'un procés de desenvolupament que necessàriament deu contar amb tots els agents comunitaris (administració, institucions privades sense ànim de lucre especialitzades en el suport al desenvolupament, i la globalitat del tercer sector) que precisa de l'articulació eficaç i creïble d'accions coordinades transversalment mitjançant el que es denomina, en contraposició als tradicionals organigrames jeràrquics, com estructures en xarxa.

2.3-Estructures en xarxa

L'aplicació i desenvolupament dels requisits apuntats troba el seu principal obstacle en les estructures i maneres organitzatives que, centrats en les disciplines i de tipus jerarquitzant, s'han aplicat fins la data sota el pretès desenvolupament comunitari. Davant estructures constrenyedores cal repensar l'organització de la intervenció socioeducativa, independentment de la fase en la qual es trobi, per unes altres de caràcter més horitzontal que permetin la implicació de forma igualitària de tots els actors que operen en un mateix territori. Aquest tipus d'estructures, de baix nivell de formalització, són les denominades estructures en xarxa. Les xarxes, com fórmula organitzativa, són alternativa als tradicionals organigrames jeràrquics, i es mostren capaços d'integrar institucions i actors en un plànol d'igualtat, units per l'interès comú, primer per a compartir les anàlisis de les necessitats i els projectes, segon, per a coordinar l'acció d'una manera integral i coherent.

Els fòrums de discussió i debat són, en certa manera, un primer nivell de xarxa, encara que bàsicament entenem per estructures reticulars aquelles plataformes que pretenen l'articulació eficaç d'accions coordinades transversalment, dependents de diferents institucions i professionals, i orientades cap a un objectiu comú. Es coneixen ja experiències que, a l'entorn de grans temes com l'educació o la inserció laboral, permeten treballar d'una manera més sistèmica i col·laborativa entre els serveis de l'administració existents, altres organitzacions o agents socials i la ciutadania. Algunes d'aquestes experiències estan confirmant l'interès d'aquests plantejaments, tant pels assoliments

aconseguits com per l'avanç teòric que representen (Longás-Bosch, 2003 a i b).

En una primera fase l'articulació en xarxa precisa de la citada horitzontalitat a nivell de les diferents institucions, i generalment es caracteritzarà per centrar-se en el flux d'informació. Amb freqüència correspon a aquesta etapa l'anàlisi compartida de necessitats i la delimitació dels objectius o projectes a desenvolupar. Perquè les xarxes siguin veritablement efectives precisen passar a un segon estadi, centrat en l'acció, que més enllà dels gestors obliga a connectar als protagonistes directes de la intervenció social i educativa. La xarxa, així constituïda, i atenent als seus diferents nivells permet tant el treball de tipus assembleari com la connexió directa i operativa entre els seus nusos (les institucions i les persones que la componen). Quants més nusos connectats entre si, com més espès sigui el teixit, l'organització en xarxa es manifesta més sòlida i estable.

En la mesura que es van teixint les xarxes, com estructures que permeten la cooperació entre diferents persones jurídiques, i a pesar de la complexitat de gestió i de la no institucionalització que això suposa, es demostra el seu elevat potencial en termes de desenvolupament comunitari. Per aquest motiu l'organització en xarxa pot ser, alhora que proposta metodològica, un indicador que posa en evidència el nivell real, en extensió i profunditat, del desenvolupament comunitari en un territori determinat.

2.4-La presència i finalitat de les noves tecnologies

En la dècada dels 90 apareix l'interès per estudiar el fenomen de les TICs vinculades als processos de desenvolupament comunitari, entre altres raons a causa de el seu gran desenvolupament en sectors socialment tan rellevants com els de l'economia, el comerç i les finances. El concepte de comunitat aplicat a les persones connectades a les noves tecnologies de la informació té diverses accepcions. La conceptualització primera, al referir-nos a la participació ciutadana mitjançant les TICs, considera el potencial d'aquelles pràctiques d'individus o grups comunitaris que es generen o poden arribar a generar-se per mitjà de la utilització de TICs, orientades a accions la fi de les quals és intervenir o influir en la política local i en les gestions de govern, en una o diverses àrees en les quals se senten afectats. Aquesta definició no s'ocupa solament de la comunicació que pugui entaular-se entre el ciutadà i el govern o les diferents administracions, sinó que també i principalment, d'aquella que s'estableix entre els propis ciutadans i les organitzacions comunitàries en un nivell horitzontal, conformant xarxes i generant comunitats virtuals a partir de la discussió de problemes d'interès comú i de la definició de prioritats i estratègies conjuntes.

Una segona conceptualització considera també que parlar de comunitats virtuals fa referència a una nova forma d'agrupament humà comunitari, existent exclusivament en el ciberespai i dependent d'una infraestructura tecnològica. No obstant això, sabem que moltes comunitats virtuals són l'extensió electrònica de grups amb relació cara a cara que ja existien amb anterioritat a l'arribada de les TICs i que es reuneixen presencialment, encara que també es troben de manera virtual i utilitzen les tecnologies, com el correu electrònic o els xats per a informar-se o participar. En aquest sentit, podem entendre les comunitats virtuals com agregats socials que sorgeixen de la Xarxa quan una quantitat suficient de gent porta a terme aquestes discussions públiques durant un temps suficient amb suficients sentiments humans com per a formar xarxes de relacions personals en l'espai cibernètic (Rheingold, 1994).

L'experiència en diversos països ha demostrat que la relació de les comunitats amb les TIC es gesta des de dues perspectives: a partir dels propis governs locals, per mitjà d'espais que van des de la creació de websites comunitàries, fins projectes més complexos i ambiciosos que parteixen de les mateixes comunitats o que són realitzades a partir de la societat civil i les seves organitzacions comunitàries. Són diversos doncs els enfocaments i el que es posa de manifest és que el concepte comunitat en la societat digital canvia i s'adequa als nous temps: de lloc físic a xarxa, la vida comunitària segueix constituint-se sobre la base de xarxes socials construïdes per individus amb interessos comuns, en els quals el concepte mateix de regió geogràfica comença a tenir una valoració distinta al que es venia donant

En Europa, l'experiència de noves tecnologies de la informació i la comunicació vinculades a les comunitats, neix a partir del Projecte EPITELIO: Europa connectat per a l'exclusió social. La Xarxa EPITELIO, projecte finançat pel programa d'Aplicacions Telemàtiques de la Comissió Europea dintre de l'IV Programa Marco d'I+D, és un projecte de xarxa europea de xarxes electròniques comunitàries que sorgeix sobre la base del fenomen de la cultura Internet, i que busca fonamentalment crear una xarxa telemàtica interactiva de valor afegit que fomenti el diàleg social i l'intercanvi d'experiències entre organitzacions locals, nacionals i europees i altres actors locals claus, sobre aspectes relacionats amb la lluita contra l'exclusió social.

Posteriorment, neix el projecte de ciutats digitals (European Alliance for community Networking), una xarxa europea iniciada en tres ciutats pioneres en connexió a la xarxa: Manchester, Milà i Barcelona, que fa part del programa marc per a Europa de ciutats digitals. Contempla tres fases: 1^a) Fase d'informatització dels ajuntaments, 2^a) Fase de serveis per als ciutadans en xarxa, i 3^a) Fase de xarxes ciutadanes creades i estimulades des de les mateixes comunitats (en aplicació 2002-2006).

Igualment, a Amèrica Llatina es ve desenvolupant un programa marc d'implementació i usos socials, així com de l'impacte que tenen les tecnologies de la informació i la comunicació en el desenvolupament dels pobles d'aquest

continent. El projecte gestionat i finançat en part pel Centre Internacional d'Investigacions per al Desenvolupament (IDRC) , una corporació pública, creada pel parlament de Canadà en 1970 , dóna suport als països en desenvolupament en l'ús de la ciència i el coneixement com recerca de solucions pràctiques i de llarg termini als problemes socials, econòmics i mediambientals que deuen resoldre. L'ajuda es dirigeix al desenvolupament de la capacitat local d'investigació per a sustentar les polítiques i les tecnologies que els països en desenvolupament necessiten amb la finalitat de construir societats més saludables, més equitatives i més pròsperes. Per a donar suport aquestes activitats, el IDRC concentra la seva investigació en l'enfortiment de les polítiques que promoguin l'accés equitatiu a les TICs i a la informació, estudiant també camins a través dels quals les comunitats pobres puguin beneficiar-se de la investigació en l'economia de la informació.

D'aquesta manera, resultat de la col·laboració entre governs locals, ONGs i organitzacions comunitàries, s'han destinat recursos i recolzo en investigació a la implementació de les TICs en comunitats locals dels països d'Amèrica Llatina i el Carib per a la creació d'una xarxa de Telecentres en la regió (Telelac). La xarxa desenvolupa actualment diverses investigacions vinculades amb grups d'investigació en universitats com l'Institut Tecnològic de Monterrey a Mèxic, o de l'Institut d'Investigacions Gino Germani de la universitat de Buenos Aires, o universitats i centres d'investigació que en col·laboració amb governs locals desenvolupen estudis i implementació de TICs en comunitats locals a Colòmbia

Conseqüentment, les TIC són i van a ser una variable important a tenir en compte en els processos de desenvolupament comunitari pel que poden aportar a la seva estructuració així com per la seva força i pes específic en el sí de la comunitat.

3-CONCLUSIÓ I PERSPECTIVES

Sens dubte, aquestes propostes que aquí s'han formulat implica una visió més complexa i compromesa de l'acció educativa i comunitària. Implica una nova concepció en xarxa de **l'educació** (com a teixit de continuïtat i de corresponsabilitats i no centrada estrictament en l'escola), **de l'escola**, els Instituts i de les Institucions educatives no formals (en el sentit d'una concepció d'aquestes Institucions com a organitzacions que aprenen), **i del desenvolupament comunitari** (enmarcats en metes no assistencials, amb plans d'acció a llarg termini, transversals, integradors i motors de processos, més que rebobinadors de resultats a curt plaç). El Segle XXI, immersos en una autèntica voràgine individualista, on la recerca de plaers ràpids, de l'aprenentatge sense esforç, i de l'adaptació fàcil al pensament únic i homogeni, sembla demanar a la ciutadania un moviment del pèndol en el sentit contrari per a sobreviure-hi dignament, on la comunitat, el sentiment solidari d'objectius comuns a llarg plaç (no només el de la mobilització puntual per vivències col·lectives i emocionals fortes) i el sentit d'identitat i pertinença a un "Lloc"

però també al "Planeta" que ens ha vist créixer com humanitat. El binomi Local i Global, o com alguns autors ja comencen a dir "glocal", i capacitat que tinguem d'integració efectiva i ètica d'aquest binomi, marcaran la pauta d'aquest segle, tan a nivell de pensament, com d'aprenentatges, com del diàleg cultural, com dels reptes més íntimament vinculats a l'educació i el desenvolupament.

Sens dubte l'aportació de la nostra universitat, i específicament del nostre grup de recerca, a la cooperació per al desenvolupament passa per la col·laboració i implicació investigativa propositiva en aquests processos d'acció-reflexió des d'una perspectiva crítica i participativa amb els agents i institucions de camp altament compromesos en els seus propis processos de desenvolupament comunitari. Sant Vicenç, i projectes com el TET, n'és un molt bon exemple a seguir. Enhorabona a tots.

Grup de recerca de Pedagogia Social

Investigador Principal: Dr. Jordi Riera Romaní

Investigadores: Tomàs Andrés Blanch, Mireia Civís Zaragoza, Eduard Longás Mayayo, Jordi Longás Mayayo, Luís Carlos Obando

Universitat Ramon Llull (Barcelona)

BIBLIOGRAFIA

Alzinet et al. (2003): *Més enllà de l'escola. Transformacions socials i noves dinàmiques educatives i professionals*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

Carr, W., Kemmis, S. (1986). *Becoming Critical. Education, knowledge and action research*. Lewes: Falmer.

Caride, J. A. (1998): Acción e intervención comunitarias. En A. Petrus (Coord.), *Pedagogía social* (1ª. Reimpr., pp. 222-247). Barcelona: Ariel.

Civís, M. (2002): *Una alternativa socioeducativa del desenvolupament comunitari. Anàlisi i diagnòstic de les variables comunitàries en un entorn de barri*. (documento no publicado)

Freire, P. (1997): *A la sombra de este árbol*. Barcelona: Roure.

Habermas, J. (1987): *Teoría de la acción comunicativa. I. Racionalidad de la acción y racionalización social. II. Crítica de la razón funcionalista*. Madrid: Taurus.

Habermas, J. (1998): *Facticidad y validez. Sobre el derecho y el estado democrático del derecho en términos de teoría del discurso*. Madrid: Trotta.

- Hamman, R. B.(2001). *Online communities. Commerce, community action, and the virtual University*. Londres: Sage Publications
- Lillo, N., Roselló, E. (2001): *Manual para el trabajo social comunitario*. Madrid: Narcea.
- Longás, J., Bosch, M. (2003): *Organización e la red educativa local y transición escuela trabajo. Reflexiones desde la experiencia de Sant Vicenç dels Horts (1997-2002)*. *Simposium Internacional: La mejora e las oportunidades educativas en una sociedad en transformación*. U.A.B. marzo 2003.
- Longás, J., Bosch, M. (2003): *Estrategias de trabajo comunitario para la garantía social en los procesos de transición escuela trabajo. Red local educativa. San Vicenç dels Horts. IV Fòrum d'Educació. Educació i Comunitat: El treball en xarxa amb l'escola*. U.A.B., noviembre de 2003.
- Marchioni, M. (1999). *Comunidad, participación y desarrollo. Teoría y metodología de la intervención comunitaria*. Madrid: Popular.
- Morin, E. (1999): *Les sept savoirs nécessaires à l'éducation du futur*. París: UNESCO.
- Rheingold, H.(1994): *Realidad virtual. Los mundos artificiales generados por ordenador que modificarán nuestras vidas*. Barcelona: Gedisa.
- Riera, J., Civís, M. (2003) : *Una alternativa socioeducativa del desenvolupament comunitari*. *Aloma*, 13, 182-194.

